

Reflecții privind omul, spațiul și timpul în opera lui Lucian Blaga

Dumitru CĂLDARE,
doctor habilitat,
conferențiar universitar, USM.

Lucian Blaga este un filosof de statură europeană care a fost preocupat de mai multe domenii: ontologie, mitologie, epistemologie, filosofia istoriei, antropologia, filosofia valorilor, teoria culturii, estetica. În general sistemul filosofic al lui L.Blaga este unul din cele mai perfecte în filosofia europeană a secolului XX, și care au văzut lumina tiparului sub formă de trilogii.

Trilogia cunoașterii

1. Despre conștiința filosofică
  - I. Eonul dogmatic
  - II. Cunoașterea luciferică
  - III. Cenzura transcendentă
2. Supliment. Experimentul și spiritul matematic (manuscris)

Trilogia culturii

- I.Orizont și stil
- II. Spațiul mioritic
- III. Geneza metaforei și sensul culturii

Trilogia valorilor

- I. Știință și creație
- II.Gândire magică și religie
- III. Artă și valoare

Trilogia cosmologică

- I.Diferențialele divine
- II. Aspecte antropologice
- III. Ființa istorică [1]

Conform aprecierii lui Gh.Al.Cazan „opera lui Lucian Blaga cuprinde, pe lângă dimensiunea ei poetică și dramaturgică, ca o parte

complementară și explicativă a acestora, dimensiunea filosofică. În gândirea românească interbelică, Lucian Blaga a încercat să construiască un sistem filosofic ale cărui direcții principale sunt teoria cunoașterii, teoria metodei, ontologia, teoria culturii, o viziune despre viața istorică. Alături de C.Rădulescu-Motru, Lucian Blaga a fost filosoful sistemului, al unui sistem idealist obiectiv al cărui ax fundamental îl constituie noțiunea de Marele Anonim”.

L.Blaga a creat un sistem filosofic de o mare valoare în care omul ocupă un loc destoinic, fiind reprezentat ca o personalitate profund creatoare de adevărate valori, exprimând prin sine geniul poporului român în general. Omul în concepția lui L.Blaga este orientat spre cunoaștere, și cunoscând lumea el devine omul culturii.

În primul rând, fiind un om concret și manifestându-se ca o ființă aflată în permanentă neliniște, insatisfacție, revoltă, nemulțămire de sine, acesta se aseamănă cu Lucifer. De aceea mai este numit și „omul luciferic”, considerat de L.Blaga ca om deplin și care este dotat cu dimensiuni ontologice specifice și existând în mod real este axat pe domeniul misterului. În știința istorică L.Blaga remarcă că „pe omul deplin care trăiește în orizontul misterului și cu scopul de a-și revela sieși misterul, l-am mai numit și „Om Luciferic”. Pentru L.Blaga este semnificativ faptul, că acest om poate îndeplini anumite funcții care îl asigură depășirea lumii date, adică a lumii „reale” care modelează atât creația, cât și categoriile cunoașterii în general. Iar această situație îi asigură existența în dimensiunile misterului cu toate consecințele care decurg din această corelare.

În rândul al doilea, L.Blaga evidențiază și omul paradisiac care ar fi existat în perioada preistorică a omenirii și de aceea mai este numit și om preistoric. În „Ființa istorică” L.Blaga accentuează ca „se lupta cu natura înconjurătoare”, cu vremea, cu stihiiile: el se lupta cu fiarele, el folosește unelte pe care le găsește prin păduri și prin ape, fără a le adapta prea mult la nevoile sale. El e o ființă cu inițiative încă foarte apropiate de cele ale animalelor, dar evident mai eliberat de constrângerile mediului decât acestea. Vestigii din această perioadă de auroră a omenirii nu ne-au prea rămas [2]. În general, însă, omul paradisiac este modelat în corespundere cu dimensiunile ontologice respective și a mo-

dalităților de existență reală în lumea accesibilă și concretă. La rândul său, această lume devine temelia adecvată a vieții omului, a existenței sale sociale în contextul firesc al lumii reale.

Astăzi este actuală teza privind modalitatea de integrare a omului într-un anumit stil, știind că stilul este omul, examinat în toată statura sa existențială socială, în fapte și conduită, în aprecieri valorice, dar și într-un domeniu de categorii abisale, sau după cum specifică Lucian Blaga, determinări abisale. Și totuși filosoful accentuează, că „stilul reprezintă în realitate niște valori extraestetice pătrunse în estetic și nu e un produs al acestuia”. [3]. Și astfel omului i se cultivă un sentiment filosofic al vieții, al existenței umane - chezașia în care omul devine om cu adevărat, obținând în așa mod și adevărata conștiință de sine și a demnității individuale. Prin urmare, devine firesc și faptul că obținând anumite posibilități de afirmare și devenire, omul totodată se include și în anumite limite existențiale.

Importantă este deducția că acest sentiment filosofic generalizează o anumită modalitate de cugetare a omului care însușește din circumstanțele în care acesta se autodescoveră ca individualitate distinctă valorile respective în raport cu lumea diversă. De aici este evidențiat fragmentul concret prin intermediul căruia omul depășește caracterul temporar firesc de lucruri și tinde în mod hotărât să conceapă și să însușească ceea ce îi permite posibilitățile sale intelectuale sau conștiința ca atare.

În context Lucian Blaga afirmă că conștiința ar avea un statut de filozofie adevărată, de existență continuă, aflându-se în proces de permanentă dezvoltare și schimbare, de reluări de la început precum și de reinterpretări conceptuale în raport cu domeniul respectiv de existență. Putem presupune că această conștiință socială se întâmplă astfel, deoarece L.Blaga pune cu toată perseverența întrebarea – ce reziduuri științifice, mitice și magice cuprinde gândirea autorului cercetat, pe ce element pune gânditorul accentul transcendent? Ce motive filosofice cuprinde gândirea sa și cum a izbutit să le asimileze? Ce forme capătă în gândirea sa elementul de sistematizare? Cum se integrează gânditorul într-un anumit timp și spațiu? Și în acest domeniu L.Blaga este destul de original deoarece în raport cu definițiile clasice privind spa-

țiul L. Blaga depășește interpretările tradiționale referitor la conceperea acestuia doar ca amplasare reciprocă a obiectelor materiale sau capacitatea lor de a avea un anumit volum, întindere, formă și structură. L. Blaga expune o nouă viziune privind conceperea și esența spațiului într-un context tridimensional: 1) aspect fizico-matematic; 2) aspect epistemologic; 3) aspect cosmologic. Accentuând valoarea primelor două viziuni L. Blaga deduce că în aspect cognitiv adecvat spațiul reflectă „o constantă a sensibilității umane”. Și definiția spațiului în sens blagian diferă de definițiile clasice ale spațiului în context Einstein conform căruia spațiul reprezintă un mediu constituit din patru dimensiuni. O asemenea interpretare prevede reunirea spațiului conceput în mod clasic cu cele trei dimensiuni de orientare clasică, precum și cu cele ale timpului. În așa mod devin necesare dimensiunile constituite din patru variabile care reflectă fenomenul ca atare.

În context istorico-filosofic, ca de exemplu, conform lui Aristotel spațiul constituie legătura sau limita care conține un corp în interiorul său. Descartes confundă spațiul fizic cu substanța, aceasta existând în stare corporală sau materială. Pentru Leibniz spațiul nu reprezintă o realitate naturală, ci o ordine de coexistență” (o idealitate). Astfel spus, spațiul reflectă sau cuprinde o totalitate de mișcării și de poziții dintre lucruri.

În mod original concepe Lucian Blaga și categoria timpului pe care o examinează prin categoriile abisale - orizont temporal sau paracorespondenta, accentul fiind pus pe factorii care activează în inconștient, fiind succesibile în raport de interacțiune și putere categorială.

În vederea aprofundării esenței noțiunilor examinate L. Blaga evidențiază anumite mutații de caracter ontologic care apar cu necesitate în situația evolutivă a spiritului uman. În „Orizont și stil”, L. Blaga examinează 5 tipuri de categorii abisale spațiale temporale: 1) orizontul spațial (inclusiv spațiul mioritic; 2) orizontul temporal, care conform viziunii filosofului se manifestă sub diferite aspecte precum ar fi timpul -havuz, timp-cascadă, timp-fluviu, timp-circular și timp-spirală; 3) aspectul axiologic sau valoric exprimat prin dimensiuni pozitive sau negative; 4) așa - numitul anabazic și catabazic care reflectă starea neutră în raport cu realitatea; acestea mai fiind numite și categorii de orientare

și destin; 5) aspirațiile sau năzuința de caracter formativ care accentuează, în special, aspectele de orientare individuală sau tipică.

În lucrarea „Spațiul mioritic”, L. Blaga evidențiază și analizează în mod specific și câteva categorii de nuanță secundară, de asemenea în mod inedit și numite sofianic, precum și vârsta adoptivă, acestea fiind caracteristice mai ales pentru cultura estică (inclusiv cultura românească). L. Blaga argumentează sofianicul - sentimentul fundamental al omului ortodox, conform căruia transcendentul coboară, revelându-se din propria inițiativă - că omul și spațiul acestei lumi vremelnice pot deveni vas al acestei transcendente.[4] De notat, însă că toate categoriile abisale interacționează între ele reflectând diferite stări de lucruri și respectiv constituind și diferite stiluri. Important este că aceste categorii abisale, atât de orientare spațială, cât și cele de orientare temporală se referă la destinul creator al omului și concomitent exprimă destinul cu adevărat creator al omenirii în integritate, dar și întruchipat în dimensiunile spațiale-temporale.

În viziunea noastră, o interpretare mai specifică decât celelalte prezintă categoria spațiul mioritic deoarece categoria în cauză necesită o cercetare mai profundă și mai complexă. Astfel, este cunoscută în amănunte valoarea baladei Miorița. Fiind o perlă a existenței spirituale a neamului românesc, a patrimoniului nostru național, balada Miorița ne călăuzește spre dimensiunile spațiale universale. Însă, de fiecare dată, analiza baladei necesită evidențierea a noi aspecte care, în unele circumstanțe, denotă deducții neprevăzute și nejustificate. Astfel, Ana Ahmatov, scriitoare rusă, studiind balada Miorița, a accentuat că aceasta nu cultivă cititorului calitățile umane necesare, deoarece ciobănașul doar „plânge” și „suspină”, - „că de-a fi să mor, în câmp de mohor” etc.

Desigur că această apreciere este unilaterală incompletă, și subiectivă, căci pentru a pătrunde în esența evenimentelor și a circumstanțelor ca atare, e necesar să enunțăm anumite idei generale și călăuzitoare ale gândirii filosofice românești, care poartă amprenta stilului autohton. Doar ciobănașul nu dispăre, el rămâne să existe în continuare, el este cu mioarele sale. Căci spune poetul anonim despre ciobănaș. „Să mă îngropați în dosul stâniei, Să-mi aud câinii”... Și apoi dacă ne referim de exemplu la esența existenței și a credinței daco-gete, ne punem întreba-

rea, cine pleca la zeul dacilor Zalmoxis (mesager trimis o dată la cinci ani)? Era trimis cel mai frumos, cel mai demn, cel mai destoinic. Anume aceste calități le posedă ciobănașul din balada Miorița: „fețișoara lui - spuma laptelui, ochisorii lui - mura câmpului...”. Și iată că în cazul în care examinăm acest fapt edificator în context general, constatăm că această stare sau acest destin al ciobănașului capătă o cu totul altă semnificație conceptuală și valorică. Și atunci ne dăm seama că acest tragism aparent pune începutul unei noi existențe. Astfel e cazul să accentuăm, că Lucian Blaga se detașează de conceptele tradiționale privind timpul, care într-o interpretare sau alta se refereau la durata existenței obiectelor și proceselor, la o anumită perioadă, în cadrul căreia are loc schimbarea și dezvoltarea, ordinea, consecutivitatea, ritmicitatea, ireversibilitatea etc. Sau care este sensul corelației existentă – timp ori existența în cadrul timpului. În problema timpului mai mulți filosofi: Aristotel, Epicur, Sf. Augustin, Leibniz, Berkeley, Kant, au formulat diverse interpretări pe care L. Blaga le-a depășit elaborând propriile viziuni originale și la acest compartiment.

Sau are oare timpul un început și dacă „da” – atunci cum se manifestă acela, este oare firească prezența unor evenimente în cadrul timpului sau timpul poate exista și fără evenimente? Lucian Blaga își expune propriile deducții care în fond prezintă interes științific și sunt originale. Pentru L. Blaga există orizontul unui întreg mod de cunoaștere, acesta având la temelie sa și ideea de mister. Concomitent, autorul evidențiază și categoriile de atmosferă cu nuanțele lor afirmative sau negative (ori de orientare neutră). Astfel matricea stilistică conține și interpretări de categorii orizontice și exprimate prin orizontul spațial și temporal cu nuanțele și semnificațiile respective, precum și manifestările lor concrete în planul existențial. În context, Lucian Blaga distinge valoarea ca atare a categoriilor orizontice și de atmosferă, precum și categoriile orientării, dar și categoriile formative.

Caracteristică, în acest sens, este lucrarea Spațiul mioritic în care Lucian Blaga aplică într-un mod original teoria sa stilistică privind fenomenul cultural românesc, exprimat prin interpretările referitoare la matricea stilistică a creației românești, promovând substanța lirică a acesteia și îndeosebi stările cele mai frecvente cântate și exprimate, pre-

cum sunt „dorul”, „jalea”, „urâtul” care constituie substanța celor mai multe poezii populare, având stări de nuanță veridică. După I. Blaga, „dorul adesea nu e cântat prin intermediul obiectului, spre care e orientat (iubita, casa, familia, peisajul); dorul e cântat pentru el însuși, ca stare aproape fără obiect, ca stare al cărei obiect e oarecum refăcut sau numai discret atins”. În așa mod, dorul reflectă o stare sufletească de diferite forme impersonale, uneori fără virtuțile respective, cu variații de vrajă personificatoare, de o fire zbuțuită sau de o boală cosmică universală. Anume de aceea interpretul popular se închină cu pietate acestui sentiment de o stare psihologică majoră, uneori luptându-se cu el, alteori acceptându-l sau respingându-l.

Remarcăm și faptul concludent, că în creația populară românească „spațiul mioritic” mai este identificat cu „plaiul”, acesta fiind conceput drept coordonată abisală spațială care în esență și reflectă spațiul - matrice a culturii românești. Această alternanță determinantă se manifestă în mod specific și în credința noastră ortodoxă. Este cunoscut, de exemplu, faptul că unii conducători ai Bisericii Ortodoxe Române mai sunt numiți și „Exarhi ai plaiurilor”. Chiar și astăzi mitropolitul Basarabiei Petru mai este numit și „Exarh” al plaiurilor. În literatura română, mai ales în legende, este utilizat și titlul onorific – „căpitan de plai”, spre ex., Dan-căpitan de plai de V. Alecsandri.

Astfel, L. Blaga include plaiul românesc în structura intimă a neamului. Și drept confirmare este deducția că „poporul românesc s-a născut în momentul când spațiul-matrice sau orizontul inconștient a prins formă în sufletul său, spațiul - matrice sau orizontul inconștient specific, care alături de alți factori, a avut darul să determine stilul interior al vieții sale sufletești”

În acest context este semnificativ și utilizarea noțiunii corelative spațiu – destin, al unui destin care în mod firesc descinde din plai și care culminează pe același plai, aflându-și finalitatea tot în plai. Căci plaiul are un sentiment de dăinuire în timp, iar balada Miorița prezintă un imn plaiului natal:

Pe un picior de plai,
Pe o gură de rai.
Iată vin în cale

Se cobor la vale...

Se coboară din deal.....

Și iată că anume aici Dealul și Valea sunt coordonate ontologice definitorii, căci spune creatorul anonim cu mare siguranță:

Plânge valea, plânge dealul,

Plâng pădurile străbune...

Și poporul plânge în hohot

Cui ne lași pe noi stăpâne?

În așa mod, sintagma plai – destin căpătă acel caracter ontologic determinant, care și generează tragica finalitate a omului. Prin urmare, matricea stilistică și categoriile abisale se pot manifesta în epoci diferite, în stiluri diferite – stiluri ale unei generații (generația lui L.Bлага și cea contemporană).

Concluzia este că omul există în orizontul misterului, dar și “pentru revelarea acestuia” și astfel el se poate înnălța de asupra altor existențe, orientate spre lumea concretă, în contextul unor dimensiuni spațiale și temporale specifice.

Bibliografie:

1. Lucian Blaga. Opere. Vol. 8, Trilogia cunoașterii, București, Editura, Minerva, 1983, pp.57-58.
2. Lucian Blaga. Ființa istorică, p.494-495.
3. Lucian Blaga. Încercări filosofice, București, 1997, p.27.
4. Lucian Blaga. Spațiul mioritic, p.240.